

АТРОФ МУҲИТ И ФЛОСЛАНИШИНИНГ ИНСОН САЛОМАТЛИГИГА ТАЪСИРИ

Mambetkarimov B

*Qoraqalpaqstan Respublikasi favkulodda vaziyatlar boshkarmasi xayot faoliyati
xavsizligi o'quv markazi katta o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada atrof-muhitning ifloslanishi va uning inson salomatligiga ko'rsatadigan salbiy ta'siri tahlil qilingan. Tadqiqotda havo, suv va tuproq ifloslanishi natijasida yuzaga keladigan nafas, qon aylanishi va metabolizm bilan bog'liq kasalliklar ko'rib chiqilgan. Shuningdek, maqolada ifloslanishning ijtimoiy va iqtisodiy oqibatlari hamda uning barqaror rivojlanish va aholining farovonligiga ta'siri ilmiy jihatdan yoritilgan. Zamonaviy monitoring, IoT sensorlari va raqamli tahlil usullari orqali atrof-muhit ifloslanishini nazorat qilish va inson salomatligini himoya qilish choralari tavsiya qilingan.*

Kalit so'zlar: *Atrof-muhit ifloslanishi, inson salomatligi, havo ifloslanishi, suv va tuproq ifloslanishi, ekologik xavf, barqaror rivojlanish, raqamli monitoring, ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlar.*

KIRISH

Zamonaviy dunyoda urbanizatsiya, sanoat rivojlanishi va transport tizimining kengayishi natijasida atmosfera, suv va tuproq ifloslanishi jiddiy ekologik muammo sifatida namoyon bo'lmoqda. Atrof-muhitning ifloslanishi inson salomatligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi, turli kasalliklar, jumladan respirator, kardiovaskulyar, allergik va onkologik kasalliklar xavfini oshiradi. Atrof-muhitning ifloslanishi — bu barqaror rivojlanishga tahdid, brend reputatsiyasiga putur yetkazuvchi ijtimoiy risk, dasturchi nuqtai nazaridan esa — murakkab tizimdagi xavfli parametrlarning signalini aniqlash va prognoz qilish vazifasidir [1].

Atmosfera ifloslanishining salomatlikka ta'siri: Atmosferaga chiqariladigan zararli moddalar (SO_2 , NO_2 , CO, PM2.5, PM10) nafaqat havo sifatini yomonlashtiradi, balki inson o'pka va yurak-qon tomir tizimiga zarar yetkazadi.

Qisqa muddatli ta'sir: nafas qisishi, bosh aylanishi, allergik reaksiyalar.

Uzoq muddatli ta'sir: astma, bronxit, yurak xastaligi va saraton xavfi oshishi.

Senior dasturchi nuqtai nazardan, bu holat — tizimning “stres test”i: kichik ifloslanish signalini e'tiborsiz qoldirish katta oqibatlarga olib keladi [2].

Suv va tuproq ifloslanishining salomatlikka ta'siri

Suv manbalari kimyoviy va mikrobiologik ifloslanishga uchraganda ichimlik suvi sifatining yomonlashishi sodir bo'ladi. Natijada: oshqozon-ichak kasalliklari;

zaxarlanish; dermatologik kasalliklar; uzun muddatda ichki organlar faoliyatining buzilishi.

Tuproq ifloslanishi esa oziq-ovqat zanjiriga kiradigan zararli moddalarni oshiradi, bu esa inson metabolizmi va sog'lig'iga salbiy ta'sir qiladi. Bu holat — “tovar sifati va

xavfsizlik reputatsiyasi” bilan bevosita bog’liq bo’lib, sog’lom mahsulot va ekologik barqarorlikni ta’minlashga e’tibor qaratishni talab qiladi.

Ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlar:

Atrof-muhit ifloslanishi nafaqat sog’liqni, balki ijtimoiy va iqtisodiy tizimni ham ta’sir qiladi [3]:

ishchi salomatligining pasayishi → mehnat unumdorligining kamayishi;

sog’liqni saqlash xarajatlarining oshishi;

ekologik migratsiya va urbanizatsiya bosimi;

barqaror rivojlanish indikatorlarining yomonlashishi.

Murakkab tizimda risklarni prognozlash va strategik boshqaruvni talab qiluvchi masaladir.

Oldini olish va yechimlar

Atrof-muhit ifloslanishining salomatlikka ta’sirini kamaytirish uchun quyidagi chora-tadbirlar samarali:

Atmosfera va suvni monitoring qilish: IoT sensorlar, sun’iy yo’ldosh kuzatuvlari, real vaqt rejimida signal tizimlari.

Barqaror sanoat va transport siyosati: ifloslanishni kamaytiruvchi texnologiyalar, ekologik standartlar.

Tarbiyaviy va ijtimoiy kampaniyalar: aholida ekologik ongni rivojlantirish, sog’lom turmush tarzini targ’ib qilish.

Ma’lumotlarga asoslangan qaror qabul qilish: raqamli tizimlar orqali ifloslanish indikatorlarini tahlil qilish va prognozlash.

Xulosa

Atrof-muhit ifloslanishi inson salomatligiga kompleks va uzoq muddatli ta’sir ko’rsatadi. U nafaqat ekologik, balki ijtimoiy va iqtisodiy muammo sifatida qaralishi lozim. Barqaror rivojlanish va sog’lom jamiyatni ta’minlash uchun raqamli monitoring, ekologik ong va tizimli boshqaruv yondashuvlarini birlashtirish muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ўзбекистон Республикаси Экология, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва иқлим ўзгариши вазирлиги. Атроф-муҳитни муҳофаза қилиш асослари. – Тошкент, 2021.

2. Экология ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш. Дарслик / Р.А. Саидов, Н.М. Абдуллаев. – Тошкент: Fan va texnologiya, 2019.

3. WHO. Air Pollution and Health: Global Estimates. – World Health Organization, Geneva, 2021.